

Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
Навчально-науковий гуманітарний інститут
Кафедра державно-правових і гуманітарних наук
ЮРИДИЧНА КЛІНІКА

Юридична логіка як основа професійної аргументації

Форум правничого мислення

Логіка як професійний імператив

Юридичний документ — це **формалізована модель правової позиції**, а не просто текст. Відповідно до стандартів правничої аргументації, що простежуються у практиці Верховного Суду та Конституційного Суду України, рішення має бути **мотивованим, внутрішньо несуперечливим і логічно послідовним**.

Якість документа визначається не риторикою чи складністю термінів, а **логічною коректністю**. Логічна помилка — це порушення правил мислення, яке робить висновок необґрунтованим.

Коли логіка порушується, руйнується зв'язок між нормою, фактом і рішенням.

Чому це важливо саме зараз?

Небезпека полягає в тому, що логічні помилки часто маскуються під переконливі аргументи. Вони створюють ілюзію обґрунтованості.

Як зазначав **Арістотель**: *«Софізм є міркуванням, що здається правильним, але насправді таким не є»*. У праві така «видимість правильності» може коштувати стороні процесуальної поразки.

Роберт Алексі підкреслював: *«Юридичне обґрунтування є особливим випадком практичного дискурсу, що підпорядковується вимогам раціональності».*

Порушення логіки означає порушення стандарту раціональності самого правового рішення.

Таврійський національний університет
імені В.І. Вернадського
Навчально-науковий гуманітарний інститут
Кафедра державно-правових і гуманітарних наук
ЮРИДИЧНА КЛІНІКА

Логічні помилки в юридичних документах: ризики та наслідки

Визначення та природа логічної помилки

Логічна помилка в юридичному контексті — це порушення правил мислення, яке впливає на обґрунтованість висновку.

Це не описка і не стилістична вада.

Це **методологічний дефект**, який зачіпає суть правового обґрунтування.

Де виникає помилка?

Вона виникає тоді, коли порушується один із чотирьох ключових конструктів логічної коректності:

- **Послідовність** (висновок випливає з фактів).
- **Релевантність** (аргумент стосується тези).
- **Причинність** (часова послідовність не плутається з причиною).
- **Несуперечливість** (відсутність взаємовиключних тверджень).

Причина виникнення:

Часто це не навмисний обман, а наслідок поспіху, недостатньої аналітичної підготовки або відсутності навичок критичного мислення.

Однак у праві наслідки однакові: **втрата переконливості правової позиції.**

Хаїм Перельман зазначав: *«Аргументація спрямована на досягнення згоди розумних суб'єктів»*. Якщо логіка порушена, згоди суду чи опонентів досягти неможливо.

Чотири конструкти логічної коректності в праві

Логічна коректність забезпечується дотриманням чотирьох стандартів. Порушення хоча б одного руйнує всю конструкцію аргументації.

1. Логічна послідовність: Відповідність між фактом, нормою та висновком. Якщо висновок не випливає з фактів — маємо логічний розрив. Документ має вести від встановлення обставин до рішення без стрибків.

2.Релевантність: Аргумент має стосуватися саме тієї тези, яка доводиться. Якщо сторона доводить економічну доцільність, а спір стосується законності процедури — це підміна тези.

3.Причинно-наслідковий зв'язок: Причина повинна бути достатньою та юридично значущою. Часова послідовність не дорівнює причинності (*post hoc ergo propter hoc*).

4. Несуперечливість: У документі не може бути взаємовиключних тверджень. Якщо особа діяла «умисно і водночас через необережність» — це логічна колізія, яка робить документ недійсним.

Ніл МакКормік стверджував: *«Обґрунтування рішення передбачає надання причин, які логічно підтримують висновок»*. Відсутність такого зв'язку — це відсутність обґрунтування.

Помилка 1. Підміна тези (Ignoratio Elenchi)

Суть помилки: Аргументація спрямована не на те питання, яке поставлено. Замість доказу тези А, доводиться теза Б, яка може бути істинною, але не відповідає на початкове запитання.

Формула: Теза А \rightarrow доводиться теза Б.

Практичний кейс:

У позові заявлено вимогу про визнання договору недійсним через порушення процедури його укладення (наприклад, відсутність згоди наглядової ради).

У відзиві відповідач доводить, що договір є економічно вигідним і фактично виконаним сторонами.

Аналіз:

Відповідач не спростовує тезу про процедурне порушення, а підмінює її аргументами щодо доцільності. Економічна вигода не виправдовує порушення процедури. Логічна помилка полягає в тому, що сторона фактично залишає без відповіді ключову правову проблему.

Ризик:

Суд може визнати доводи нерелевантними. Сторона втрачає процесуальну позицію через відсутність логічного зв'язку між тезою та доказами. Позиція виглядає об'ємною, але не переконливою.

Помилка 2. Логічне коло (Circulus in Pro bando)

Суть помилки: Висновок доводиться через самого себе. Немає зовнішньої, незалежної підстави. Теза підтверджується повторенням тези іншими словами.

Формула: Рішення законне, бо воно відповідає закону.

Практичний кейс:

У мотивувальній частині рішення зазначено: «Акт є правомірним, оскільки прийнятий відповідно до вимог законодавства».

На питання «чому він відповідає законодавству?» відповідь відсутня або зводиться до того, що «він правомірний».

Аналіз:

Тут немає незалежної підстави. Це імітація обґрунтування. Суддя або юрист стверджує істинність твердження, посилаючись на саме це твердження. Це порушує стандарт мотивованості, оскільки не розкриває механізму застосування норми.

Ризик:

*Відсутність мотивованості є підставою для скасування рішення. Таке обґрунтування не проходить перевірку вищою інстанцією, оскільки не демонструє ходу міркувань. **Микола Козюбра** наголошував: «Мотивування судового рішення є гарантією його справедливості та перевірюваності». Логічне коло підриває цю перевірюваність.*

Помилка 3. Хибна причинність (Post Hoc Ergo Propter Hoc)

Суть помилки: З послідовності подій робиться висновок про причинний зв'язок. Те, що подія Б сталася після події А, не означає, що А спричинила Б.

Формула: Після \rightarrow отже через.

Практичний кейс:

«Працівник вийшов на роботу п'яним, а через годину на виробництві сталася аварія. Отже, працівник винен у аварії». Без доказів того, що саме сп'яніння вплинуло на дії, які призвели до аварії, цей висновок є логічно хибним.

Аналіз:

Часова послідовність не є доказом причинності. Можливо, аварія сталася через несправність обладнання. Юридична кваліфікація вимагає встановлення реального механізму впливу, а не просто хронології.

Ризик:

Неправильна юридична кваліфікація. Це може призвести до необґрунтованого притягнення до відповідальності. Суд скасує таке рішення через недоведеність причинного зв'язку, що є обов'язковою ознакою складу правопорушення.

Помилка 4. Помилкова дихотомія

Суть помилки: Штучне звуження варіантів до двох, коли існують інші можливості. Створення ілюзії вибору «або-або», ігноруючи проміжні варіанти.

Формула: «Або добросовісно, або умисно».

Практичний кейс:

У судовому рішенні зазначено: «Дії відповідача були або умисними, або випадковими. Оскільки випадковість не доведено, залишається умисел». Ігнорується можливість необережності, змішаної форми вини або відсутності вини взагалі.

Аналіз:

Право часто передбачає більше ніж два варіанти кваліфікації. Штучне обмеження вибору спрощує реальність і призводить до помилок у застосуванні норм матеріального права.

Ризик:

*Неправильне застосування норм матеріального права. Скасування рішення через неповноту дослідження обставин. Така логіка демонструє поверхневий аналіз справи. **Василь Тацій** зазначав: «Юридична діяльність неможлива без дотримання вимог логічної визначеності та несуперечливості».*

Помилка 5. Надмірне узагальнення (Hasty Generalization)

Суть помилки:

Загальний висновок робиться на підставі поодиноких випадків. Статистична логіка підміняє правову оцінку конкретної ситуації.

Формула: Окремі зловживання → «усі договори фіктивні».

Практичний кейс:

«Оскільки у практиці виявлялися зловживання при укладенні таких договорів, вони мають ознаки фіктивності». Конкретний договір оголошується фіктивним лише на підставі того, що подібні договори іноді використовуються для зловживань.

Аналіз:

Не досліджено конкретні обставини. Не встановлено індивідуальні ознаки фіктивності саме цього договору. Використано статистичну логіку замість правової. Право оцінює конкретну ситуацію, а не абстрактну тенденцію.

Ризик:

Порушення принципу індивідуалізації правової оцінки. Втрата об'єктивності. Зниження довіри до правової аргументації. Таке узагальнення може бути кваліфіковане як упередженість суду або сторони.

Синтез помилок: спільна риса та небезпека

Усі розглянуті помилки мають спільну рису — вони створюють **видимість аргументованості**, але руйнують логічний зв'язок між нормою, фактом і висновком. Вони заповнюють текст словами, цитатами та посиланнями, але не надають реальної логічної сили міркуванню.

Чому це критично?

Такі документи можуть пройти первинний розгляд, але не витримають глибокої перевірки. Вони виглядають професійно на перший погляд, але розсипаються при логічному аналізі.

А там, де порушено логіку, неминуче страждає і якість правового рішення.

Стівен Тулмін зазначав: *«Сила аргументу визначається не його формою, а здатністю обґрунтувати висновок через належні підстави»*. Відсутність такого пояснення (warrant) є типовою логічною вадою юридичних документів.

Для юриста розуміння цієї спільної риси є ключем до самоперевірки. Якщо документ створює ілюзію складності, але не дає чіткої відповіді на питання «чому саме так?», ймовірно, в ньому присутня одна з цих помилок.

Загальні ризики логічних помилок

Логічна помилка в юридичному документі — це не теоретична проблема, а джерело конкретних ризиків.

1.Процесуальний ризик: Підстава для скасування рішення вищою інстанцією. Порушення стандарту мотивованості прямо вказує на логічні вади.

2.Процесуальні втрати сторони: Втрата справи через непереконливість позиції. Навіть якщо право на боці юриста, логічна помилка може зіпсувати враження від аргументів.

3. Дисциплінарні наслідки: Систематичні логічні помилки в рішеннях суддів чи актах чиновників можуть стати підставою для притягнення до відповідальності.

4. Підрив авторитету професії: Коли документи містять очевидні логічні вади, це знижує довіру суспільства до правосуддя.

Петро Рабінович підкреслював:
«Правозастосування є інтелектуально-логічною діяльністю». Помилка мислення трансформується у помилку правозастосування, яка коштує клієнту справи, а юристу — репутації.

Чек-лист самоперевірки документа

Для практичного застосування отриманих знань пропонується чек-лист самоперевірки юридичного документа перед його підписанням або поданням.

1. Чи впливає висновок з фактів? (Перевірка на послідовність).

2. Чи відповідають аргументи тезі? (Перевірка на релевантність).

3. Чи доведено причинний зв'язок, а не просто час? (Перевірка на причинність).

4. Чи немає суперечливих тверджень у тексті?
(Перевірка на несуперечливість).

5. Чи не підмінено тезу іншим питанням?
(Перевірка на підміну).

6. Чи не є обґрунтування круговим? (Перевірка на логічне коло).

7. Чи не зроблено узагальнення на підставі одиничних фактів? (Перевірка на узагальнення).

Цей чек-лист займає кілька хвилин, але дозволяє виявити більшість типових логічних вад. Його використання має стати звичкою для професійного юриста. Це інструмент контролю якості вашої роботи.

Логічна культура як професійна компетентність

Логічна культура є не факультативним елементом підготовки юриста, а **структурною складовою професійної компетентності**. Юридичний документ має бути внутрішньо несуперечливим, релевантним заявленій тезі, доказово обґрунтованим та причинно-наслідково коректним.

Відсутність логічної культури неможливо компенсувати знанням законів. Закон застосовується через мислення. Якщо мислення хибне, застосування закону буде хибним. Тому вивчення логіки, теорії аргументації та критичного мислення є таким же важливим, як вивчення цивільного чи кримінального права.

Для студента це означає, що потрібно тренувати не лише пам'ять (знання норм), а й інтелект (вміння мислити). Вміння будувати логічні ланцюги, виявляти помилки в аргументації опонента та захищати власну позицію без логічних вад є маркером висококласного фахівця.

Практичне значення для судового процесу

У судовому процесі логіка є інструментом переконання. Суддя приймає рішення на основі внутрішнього переконання, яке формується через логічний аналіз доводів сторін. Якщо позиція сторони містить логічні помилки, вона втрачає силу переконання, навіть якщо фактично вірна.

Логічно коректна позиція дозволяє судді легко використати ваші аргументи у мотивувальній частині рішення.

Це підвищує шанси на виграш справи. Навпаки, логічно хибна позиція змушує суддю відкидати аргументи або, гірше, трактувати їх проти сторони.

Тому підготовка до суду має включати не лише збір доказів, а й логічний аналіз правової позиції. Перевірте свої тези на відповідність стандартам, які ми розглянули. Це дасть вам перевагу над опонентом, який може покладатися лише на емоції або формальні посилення.

Висновки: Логіка як інструмент виживання

Підсумовуючи, необхідно наголосити: **юридична логіка — це не теорія для аудиторії. Це інструмент професійного виживання юриста в судовому процесі.**

Формула успіху проста:

Послідовність	→	Релевантність	→
Причинність	→	Несуперечливість	→
Переконливість.			

Дотримання цього ланцюга забезпечує якість юридичного документа. Порушення хоча б однієї ланки руйнує всю конструкцію аргументації. Вимагайте від себе логічної дисципліни. Не приймайте хибних аргументів від опонентів. Не допускайте їх у власних документах.

Якість права залежить від якості мислення тих, хто його застосовує. Нехай ваші документи будуть зразком логічної коректності, а аргументи — незламними. Пам'ятайте: істина в праві досягається не кількістю сторінок, а якістю логічного зв'язку між ними.